
ВСТУПНЕ СЛОВО

Президента Національної академії наук України
академіка Національної академії наук України та Російської академії наук
Бориса Євгеновича Патона

У березні 2013 р. минає 150-та річниця від дня народження геніального російського та українського вченого, далекоглядного засновника Національної академії наук України Володимира Івановича Вернадського. Його незабутнє ім'я, багатогранна наукова діяльність і багатюща творча спадщина золотим фондом увійшли до скарбниці світової науки.

Володимир Іванович походив з відомого дворянського роду Вернадських, своїм родинним козацьким корінням був тісно пов'язаний з Україною і завжди зберігав українські національні традиції.

Революційні події 1917 р. відкрили шлях до формування української державності, розвитку освіти, науки і культури. Того ж року В.І. Вернадський приїздить із Петрограда на Полтавщину, а згодом — до Києва. І коли постало питання про створення Української академії наук (УАН), вибір не випадково припав на В.І. Вернадського. Саме йому було запропоновано взяти участь в організації Академії наук, а на першому Спільному зібранні академіків 27 листопада 1918 р. його одногосно обрали Президентом УАН.

На той час Володимир Іванович уже став знаменитим ученим, дійсним членом Російської академії наук, надзвичайно ерудованим фахівцем з багатьох галузей природничих знань і, що дуже важливо, — талановитим організатором наукових досліджень.

Коло його наукових інтересів вражає неосяжною широчинню, пошуковою глибиною

і різнобічністю творчих спрямувань. Зацікавленість В.І. Вернадського з молодих років мінералогією, численні природознавчі поїздки Україною, Росією та Європою увінчалися захистом магістерської і докторської дисертацій та обранням академіком. Він був призначений директором Геологічного і мінералогічного музею Російської академії наук.

Захоплюють унікальна здатність його як дослідника на підставі конкретних фактів і прикладів робити узагальнення планетарного та всесвітнього масштабу, а також притаманне йому відчуття перспективи і передбачення далекого майбутнього.

Синтезуючи геологічні, хімічні і фізичні знання, Володимир Іванович започаткував нову наукову галузь — геохімію, яка тепер є невід'ємною складовою діяльності багатьох академії наук. Своє бачення завдань і перспектив нової геохімічної науки він виклав у курсі лекцій, прочитаних ним у кількох вітчизняних і зарубіжних університетах, зокрема в Київському університеті.

В.І. Вернадський глибоко вивчав молекулярну й атомну структуру речовини, розпочав радіологічні дослідження і неодноразово ставив питання про створення спеціальної наукової установи, яка б вивчала явище радіоактивності. Внаслідок його наполегливих зусиль було засновано Радієвий інститут, який він очолив. Цей Інститут став справжнім первістком сучасної системи науководослідних установ з ядерної фізики й атомної енергетики.

Великий ідейний і теоретичний вплив Володимир Іванович справив на розвиток кристалографії, біогеохімії, радіогеології та ряду інших наукових дисциплін. У полі зору Вернадського-вченого завжди була історія науки. Він також вважав її важливим науковим напрямом.

Особливе місце у філософській спадщині В.І. Вернадського посідають його уявлення про біосферу як сукупність живих організмів, поєднання всього живого, а також погляд на її еволюцію в ноосферу, де, на його думку, визначальними будуть людський розум і продуктивна діяльність людини.

Не можна не згадати і про насичену громадську діяльність Володимира Івановича, його активну і гуманістичну громадянську позицію, якої він завжди дотримувався в різних життєвих реаліях.

Самовіддана праця В.І. Вернадського як першого Президента Академії розпочалася в складний час громадянської війни і тривала впродовж трьох років. Але вплив його потужного наукового, інтелектуального потенціалу відчувається й досі.

Вже на підготовчому етапі і в процесі керівництва Академією Володимир Іванович висловив багато важливих ідей щодо її організаційних засад і першочергових завдань як дослідницького центру.

Він вважав конче необхідним безпосередній зв'язок Академії з практичним життям країни і вбачав її такою, що не обмежується

лише науковими інтересами. Багато надій покладав В.І. Вернадський на широке використання вітчизняних регіональних природних ресурсів, підвищення продуктивності праці. Чимало його думок не втратили актуальності й сьогодні.

Упроваджуючи в життя ідеї свого Президента, молода Академія наук насамперед спрямувала свої можливості на доступні тоді дослідження з історії України, археології, мовознавства, українського фольклору, мистецтва.

Але відбудова зруйнованого господарства країни настійно вимагала розвитку фундаментальних досліджень з природознавства і техніки та використання одержаних результатів у галузях економіки. Одним з перших практичних заходів УАН під керівництвом В.І. Вернадського було створення Комісії з вивчення природних багатств України, яка розпочала розробку плану її електрифікації й будівництва Дніпровської гідроелектростанції.

До ювілею великого вченого і мислителя, організатора науки, засновника і свого першого Президента наша Академія планує опублікувати ґрунтовну серію його наукових праць, які висвітлюють визначну роль В.І. Вернадського в розвитку української і світової науки, організації та становленні Української академії наук і сприятимуть актуалізації та популяризації наукової спадщини цього славетного вченого в сучасному вітчизняному науково-освітньому просторі.